

Evropu čeká nepříjemné probuzení

S politologem Johannesem Varwickem
o krizi v NATO, českém úspěchu v Bukurešti
a o německém přátelství s Ruskem

V berlínské kavárně si objednal cappuccino a vyprávěl o blížícím se porodu své druhé dcery. Člověk tak brzo nabyl dojmu, že se baví s dobrým známým. Přitom Johannes Varwick (40) dnes patří k žádaným německým expertům na politiku mezinárodních organizací. Profesuru získal už v pětatřiceti letech, prošel stáží na ministerstvu zahraničí USA a jeho nejnovější kniha „NATO - Od obranného spojení ke světovému četnictví?“ by se brzy mohla stát povinnou četbou na německých univerzitách.

Jak se změnilo NATO od té doby, co se v roce 1999 stala jeho členem Česká republika?

Problémem je, že NATO se příliš nezměnilo, zato se zásadním způsobem změnilo mezinárodní prostředí. V oblasti bezpečnostní politiky došlo k revoluci, přičemž teroristické útoky z 11. září jsou jenom symbolem téhle změny. Nejsou příčinou.

A pak se už dnes také pod pojmem bezpečnost nemíní geografická jistota a klid, ale spíš bezpečnost ve funkčním, účelovém smyslu. To znamená, že se NATO už neomezuje na obranu společného území, ale že bojuje proti hrozbám tam, kde vznikají, třeba v Afghánistánu. Bohužel ani NATO, ani žádný její člen zatím nenašli cestu, jak svou politiku této zásadní změně přizpůsobit. →

→ **I když se Severoatlantická aliance příliš nezměnila, řekl byste, že noví členové – Česko, Polsko nebo Maďarsko – za posledních devět let ovlivňovali její podobu?**

Určitě. Vstupem postkomunistických států se NATO značně „poameričtilo“, což se ukázalo například ve válce proti Iráku nebo v otázce raketové obrany. Bez nových členů z východní Evropy by USA byly v Alianci ještě více izolované. A to je taky důvod, proč se USA v devadesátých letech o jeho rozšíření tak zasadily – jejich role v NATO byla posílena. Co se týká vojenských kapacit, nové členské státy až tak velkým přínosem nejsou, protože s výjimkou Polska jde o malé státy s omezeným vojenským rozpočtem. V současnosti ani Česká republika, ani Maďarsko nedosahují dvou procent HDP, kterou NATO stanovilo jako spodní, minimální hranici vojenského rozpočtu. I když to ale momentálně vypadá spíš tak, že staré členské státy nejsou příliš ochotné NATO něco nabízet, v tom jsou dnes Východoevropané lepší.

V západních médiích se poslední dobou hodně píše o krizi NATO. Někteří pozorovatelé mu dokonce prorokují brzkou smrt. Souhlasíte s nimi?

Zaprvé bychom si měli uvědomit, že se NATO za šedesát let od svého vzniku ve stavu krize nacházelo pořád. Žádná „zlatá éra“ transatlantických vztahů nikdy neexistovala. Skutečnost, že dneska je krize asi vážnější než v minulosti, souvisí s tím, že odstředivé síly jsou silnější než to, co členské státy spojuje. Před rokem 1989 byla pojátkem hrozba studené války a navíc – tehdy bylo spojenectví v NATO od toho, aby nikdy nebylo použito. Dnes tu žádná vnější pojítka neexistuje a NATO má najednou sloužit aktivně. A za takových okolností je pro členské státy samozřejmě mnohem složitější se na něčem shodnout.

V čem se to projevuje?

Konkrétně například v otázce rozhodovacích mechanismů, v otázce, jakou roli mají v NATO hrát Evropané, ale také v otázce, jestli v bezpečnostní politice ještě vůbec máme společnou filozofii. Na žádnou z těchto otázek nemáme odpověď. A právě v tom spočívá současná krize.

Před vstupem České republiky do NATO se přitom vždycky zdůrazňovalo, že NATO není jenom obranným společenstvím, ale také společenstvím sdílených hodnot.

Dnes se o „společných hodnotách“ vedou velmi intenzivní debaty ve všech mezinárodních organizacích: v OSN, v OBSE nebo v Evropské unii. Často jde ale jen o řeči. V bezpečnostně politické organizaci jde především o společné zájmy. A pro ty sice máme v Alianci dostatečné předpoklady, ale nakonec se stejně kryjí jen případ od případu. Dobrým příkladem je debata kolem umístění raketové základny v České republice a v Polsku.

Americký publicista Robert Kagan říká, že Američané a Evropané už žijí na dvou různých planetách: zatímco Američané si pořád myslí, že k prosazení zájmů je nutné vystupovat mocensky, Evropané věří, že se politika dá řídit mezinárodními institucemi a pravidly. Spočívá podle vás i v tom současná krize NATO?

FOTO JAN ZAPPNER

JOHANNES VARWICK

* 1968, Bavorsko
Vystudoval politologii, hospodářskou politiku, publicistiku a právo v Münsteru a Leeds (VB). Po doktorátu (1998) pracoval ve výzkumném institutu DGAP (Německá společnost pro zahraniční politiku) v Berlíně a na Univerzitě Bundeswehru v Hamburku. Na jaře 2003 strávil dva měsíce jako odborný asistent na americkém ministerstvu zahraničí. Od října 2003 působí jako profesor politologie na univerzitě v Kielu.

V tom má Kagan pravdu, ale mylí se v rozdělení. Co vlastně znamená „Evropa“? Velká Británie a nové členské státy Aliance z východní Evropy mají spíš transatlantický pohled na věc. Proto bych společně s Donaldem Rumsfeldem mluvil o „nové“ a „staré“ Evropě.

Je ale pravda, že v politické elitě všech evropských členských států existuje určitá nechuť k tomu, že by se NATO mělo stát nástrojem americké politiky v oblasti uspořádání světa. Což zase souvisí s tím, že neznáme odpověď na otázku, kde by NATO mělo působit a co by mělo dělat.

A vy na to máte odpověď?

Na první otázku, tedy kde má NATO působit, se jednoznačně prosadili Američané, což ukazuje nasazení v Afghánistánu nebo výcvik iráckých bezpečnostních sil. Tato debata je tedy uzavřená. Existuje ale i nová a zajímavá diskuse o tom, kdo má vlastně být členem NATO.

V USA působí důležitý myšlenkový proud, který tvrdí, že NATO se musí dále rozvíjet v alianci demokracií, která bude přímo konkurovat OSN – tedy ve světového čteníka v poněkud jiném provedení. Tato myšlenka není v Evropě populární, ve starých ani v nových členských státech. Američané nejpозději při dubnovém summitu v Bukurešti zjistili, že tuto koncepci v NATO nedokážou prosadit, protože se jim nepodařilo získat většinu pro přístup Gruzie a Ukrajiny, natož pak pro pří-

stup Austrálie nebo Japonska. Myslím, že NATO se v současné době snaží dostat svou rozpínavost z minulých let znovu na reálnou úroveň. A to jak v oblasti přístupu nových členů, tak i v oblasti svých vojenských misí. Což je velice rozumné.

V současné době to vypadá, že příštím americkým prezidentem bude demokrat. Změnilo by se tím něco pro NATO do budoucna?

To se nedá jednoznačně říct. Jedno je ale podle názoru všech expertů jisté: pod demokratickou americkou administrativou bude pro Evropany draž. Hra na černého Petra, při níž Evropané Američanům říkají: To vy jste nám všechno nadrobili, tak si to teď snězte, přestane existovat. Demokraté říkají: Milí Evropané, pořád jste od toho chtěli mluvit. Teď máte možnost. Jenže kdo chce spolurozhodovat, musí nést svůj podíl odpovědnosti – a to stojí peníze. Což bude pro Evropany značně nepřijemné probuzení.

Nebratříckujme se s Ruskem!

Pro Českou republiku znamenal nedávný summit NATO v Bukurešti velké vítězství. Podařilo se jí získat ostatní evropské členy NATO pro plán americké raketové obrany. Mezi českými občany a u mnoha politiků ale plánovaná radarová stanice naráží na odpor. Má podle vašeho názoru smysl prosazovat takový záměr proti vůli společnosti?

Vždycky to tak nebývá, ale stává se to často. Vzpomeňte si na rozhodnutí NATO z počátku osmdesátých let o rozmístění amerických raket Pershing II. Tenkrát také byla většina obyvatelstva západoevropských zemí proti. Mám ale dojem, že politická elita v Česku o radaru poměrně seriózně diskutovala. V Německu tomu tak bohužel není.

Proč vlastně Německo a Francie nakonec v Bukurešti s raketovou obranou přece jen souhlasily?

Ta změna názorů skutečně přišla trochu překvapivě. Zřejmě ale byla důsledkem neustálého „přesvědčování“ ze strany USA. Je to opravdu úspěch USA, České republiky a Polska.

Pokud jde ale o iránskou hrozbu, před kterou má radar také chránit, německá tajná služba má zhruba stejné informace jako americká CIA. Kde se tedy berou odlišné odhady?

Co se týká hrozby ze strany Íránu, nejsou neshody tak velké. Hlavní rozdíl je v odlišném odhadu ruského faktoru. Německá politika vychází z toho, že přínos raketové obrany proti možné iránské hrozbě je méně důležitý než riziko, že by se tím Moskvě poskytly argumenty pro zahájení nového celosvětového zbrojení. Podle mého názoru se ale němečtí politici mylí. Nikdo, kdo se jen trochu vyzná v technických detailech raketové obrany, nemůže tvrdit, že systém je namířen proti Rusku. Rusko má tři tisíce raket a obranný systém dokáže zachytit 10 až 20 raket. To znamená, že ruské zastrašování neztrácí nic ze svého hrozivého potenciálu. Myslím, že se dočkáme toho, že Rusko se nakonec bude na střeoevropském raketovém obranném systému podílet. Čímž se potvrdí český přístup.

Nejde tu spíš o to, že Německo chce hájit své hospodářsko-politické zájmy?

Zahraniční obchod je pro německé politiky vždycky nejdůležitějším tématem, protože Německo je jako žádný jiný stát na světě odkázáno na vývoz. Vládne tu představa, že Rusko se musí integrovat, že se s Moskvou musí spolupracovat. V zásadě to považuji za správné. Ale nikdo mi zatím nedokázal přesvědčivě vysvětlit, co vlastně Rusko má proti raketovému obrannému systému. Moskva už dostala řadu nabídek ke skutečně rozsáhlé spolupráci, ale z vnitropolitických důvodů je odmítla. Myslím si, že německá politika v této záležitosti není dostatečně promyšlená.

Je tedy Rusko především důležitý partner, nebo bychom se na ně měli dívat jako na rušivý element? Například když neustále sledujeme výhrůžná gesta vůči Gruzii nebo pokusy o politické vydírání jeho sousedů prostřednictvím dodávek energií.

Rusko je důležitý partner, který ale bohužel hraje v posledních letech v mezinárodní politice velice destruktivní roli. Dokazují to nejen případy, které jste uvedla, ale například i téma Íránu. Rusko mu dodává nukleární technologii, aniž by své dodávky vázalo na nějaké podmínky... Rusko se v mnoha otázkách mezinárodní bezpečnosti vydalo špatnou cestou a já pochybuji o tom, že se to podaří napravit podbízením, jako to dělá německá vláda. Myslím, že s Moskvou se musí mluvit jasně a zřetelně: Nemáte právo stavět se proti našim rozhodnutím. Ale nabízíme vám řadu možností, jak se na našich rozhodnutích spolupodílet. Například v radě NATO-Rusko.

Z pohledu východních Evropanů spočívá „ruská hrozba“ hlavně v závislosti na ruských dodávkách energie. Polský prezident Lech Kaczyński před časem navrhl založení tzv. „energetického NATO“. Je tohle téma ještě aktuální?

V kontextu NATO jde především o snahu udržet energetickou infrastrukturu přístupnou a bezpečnou. Neplánuje se, že by státy Aliance usilovaly o společné zásoby ropy nebo plynu, jak zmiňujete. Osmdesát procent obchodu se surovou ropou probíhá na moři. Existují určitá místa, která jsou geograficky ideální pro teroristické blokády nebo útoky. NATO se zaměřuje právě tímto směrem. Zásobování energií jednoznačně patří k vitálním zájmům všech států NATO.

A co když Rusko prostě zastaví dodávky plynu?

V tomto směru NATO příliš udělat nemůže. Máme v takovém případě hrozit Rusku vojensky? To je absurdní představa.

Na summitu v Bukurešti se rozhodlo také o rozšíření NATO o další dvě země: Chorvatsko a Albánie. Přijetí Gruzie a Ukrajiny však zablokovalo Německo s Francií. Není v tom rozpor?

Myslím, že od Paříže a Berlína nebylo příliš moudré, když NATO zabránilo zahájení přístupových jednání s Ukrajinou a Gruzii.

Před chvílí jste ale NATO chválil, že se uskrovnuje.

Protože takzvaný Membership Action Plan (Členský akční plán) by vedl k tomu, že by obě země splňovaly určité standardy, například v demokratické kontrole armády. To ještě nezna-

mená jejich přijetí.

NATO vždycky rozhoduje jednohlasně, a tak vede každé rozšíření k tomu, že je ve svém rozhodování těžkopádnější. Existují v rámci NATO – jako třeba v EU – plány na reformu rozhodovacích mechanismů, aby vždycky nebylo nutné dosáhnout shody?

Ano, existují takové snahy, ale zatím mají ještě menší šance na úspěch než snahy v rámci Evropské unie. Před lety například jedna pracovní skupina pod vedením dánského diplomata navrhovala, aby muselo jednohlasně rozhodovat jen nejvyšší grémium – Rada NATO, ne každý pracovní výbor. Další návrh zněl, aby byl zřízen společný rozpočet NATO na všechny operace, takže by mise – jako například teď afghánskou – nemusely platit jen země, které tam vyslaly své vojáky, ale NATO společně. Všechny tyto návrhy členské státy rozcupovaly, protože nechtějí NATO transformovat v supranárodní společenství, v němž mohou být někdy i přehlasovány.

Nepřispívají k paralyzaci NATO i Česká republika a Polsko svou podporou pro další a další rozšíření?

jejich důvody jsou jasné: nikdo nechce stát v první linii proti Rusku. Každý chce mít mezi

Ruské zastrašování neztrácí nic ze svého hrozivého potenciálu.

sebou a Moskvou nárazníkovou zónu. Právě to svědčí o tom, jak se NATO rozšířením o středoevropské státy změnilo: agendu NATO teď tvoří úplně jiná témata, protože tyto země vnášejí do NATO úplně jiný pohled na věc.

Ale obracejí se hlavně na USA, kdežto zájmy Spojených států směřují čím dál víc do Asie. Nesázejí země střední a východní Evropy na špatného koně? Neměly by se raději aktivně podílet na evropské bezpečnostní politice?

Na jaké evropské bezpečnostní politice? To je přece ten základní problém. Žádná evropská bezpečnostní politika neexistuje. Existují jen první kroky na cestě k ní, ale ty nemohou NATO nahradit. A co se týká Asie: je samozřejmé, že Asie bude důležitější. Jenže NATO bývalo pro USA vždy jen jedním spojencem z mnoha. NATO je transatlantická aliance, ale pro USA je stejně důležitý prostor Pacifiku. Pro budoucnost bude rozhodující, jak se bude dále rozvíjet společná evropská bezpečnostní politika a do jaké míry bude kompatibilní s politikou NATO. Jenže strategické výhybky dosud nebyly nastaveny. Není jasné, zda si NATO a evropská bezpečnostní politika nebudou navzájem konkurovat. A pokud k tomu dojde, USA ztratí o NATO zájem.

Druhou možností je, že se NATO promění v rovnoprávnou alianci se dvěma pilíři – transatlantickým a evropským. Tato debata je v současné době stále intenzivnější, v neposlední řadě i kvůli změně francouzského kurzu. A pro USA je takový vývoj dnes únosnější než před pěti nebo deseti lety,

protože vědí, že mnoho nových států EU nebude s oslabením transatlantického svazku souhlasit.

Takže Německo a Francie už nechtějí EU separovat od USA?

Německo definitivně ne, u Francie to zatím ještě není jisté. Paříž oznámila, že se chce vrátit do vojenských struktur NATO, které opustila v roce 1966. Navíc Francie přebírá 1. července předsednictví v Radě EU a do svého programu zahrnuje další rozvoj společné bezpečnosti a obranné politiky. Paříž má jasné představy o tom, co chce, takže se dá počítat s velkými konflikty s USA. Francouzi nejspíš budou trvat na tom, aby se EU nemusela jako dosud obracet na Vrchní velitelství sil NATO v Evropě, ale aby měla vlastní vrchní velitelství svých sil. Další otázka, která je pro Francii zcela rozhodující, zní, jaké postavení Francie ve vojenské struktuře NATO získá.

Počítat mrtvé nemá smysl

Jaké důsledky by pro NATO mělo, kdyby se nepodařilo zvítězit nad Tálibánem a al-Káidou?

Mnoho pozorovatelů tvrdí, že NATO jako aliance by ztroskotání afghánské mise nepřežilo. Samozřejmě by to byla těžká rána, protože by se tím demonstrovalo, že moc NATO je omezená. Já ale nevěřím, že by došlo k jeho rozpuštění, a nevěřím ani, že NATO v Afghánistánu neuspěje, na to tam důležití aktéři investují příliš mnoho zdrojů. Podle mého názoru existuje stále šance, že se situaci v zemi podaří stabilizovat.

Ale pokud je tato mise pro budoucnost NATO tolik důležitá, proč tam členské státy neinvestují ještě více zdrojů? Především Německo je v této souvislosti opakovaně kritizováno.

Máte pravdu, je to nelogické. Jediným vysvětlením je, že obyvatelé v mnoha státech přistupují k takovým misím velice kriticky. Což je dobře, protože to svědčí o tom, že veřejnost o misích NATO diskutuje a že se Aliance nepouští do vojenských dobrodružství a nezasahuje všude, kde se mu zlíbí. Problém představuje spíš rozdělení zátěže, protože nikdo nechce riskovat více než ostatní. Některé státy, například Kanada, to udělaly, ale brzy zjistily, že tím v rámci Aliance nic nezískaly.

Uvnitř NATO prostě neexistuje shoda v tom, jaká strategie se má vlastně v Afghánistánu prosazovat. Jestli má na prvním místě stát obnova země, nebo vojenské rozdrčení al-Káidy.

A není tak docela pravda, že Německo nedělá v Afghánistánu vůbec nic. Německý vojenský kontingent v Afghánistánu je druhý největší, jenže tito vojáci se angažují ve spektru, které spíš odpovídá německé bezpečnostní politice, v civilní výstavbě. Proč by Německo mělo své bezpečnostně politické tradice házet úplně přes palubu?

Protože každá země chce obětovat co nejméně vojáků.

Ano, ale počítáním mrtvých se nikam nedostaneme. Otázka zní, kdo a co může udělat. Německo nemá zkušenosti v bojových nasazeních. My jsme své první vojáky poslali do boje až na počátku devadesátých let. To prostě chvíli trvá. Tím důležitější je NATO jako svazek, do kterého každý vkládá, co umí nejlépe. ■

ANNEKE HUDALLA